

Scheiber Lili

(1926–2007)

Egy szerző utóélete, tartja a tapasztalat, az özvegyen múlik. Élje túl szívós energiákkal párját, s kellő erővel, ügyességgel vagy diplomáciával képviselje férje érdekeit. Hosszabbítsa meg azt a lehet, naiv vagy oka nélküli, de emésztő sóvárgást, ami az elhunytat egész életén keresztül hajtotta – nevezetesen, hogy gondolatait, tehetségét, ügyét megoszthassa a nagyvilággal, s ő erről, hiszen maga is emberből van, valamelyes visszajelzést kapjon. Ami nem sikerült szegénynek életében, azt még ő bepótolhatja, s ezzel mintegy mágikus-szimbolikusan életben is tartja egykori életüket. A posztumusz elismerés vagy figyelem ugyanis élő – mert élők munkája, értékelése, diskurzusa, emlékezése. Lehet is számítani a felhőkbeől érkező, szinte perzselően elismerő kacsintásra, s az elismerő csettintés mintha hallatszana.

E tevékenység annál is inkább sürgősen elvégzendő, mert az ő ideje is megszámlált, ezért jól kell vele gazdálkodnia. Ugyanis ha férje életét, tehát a közös életüket nem hosszabbítja meg a recepció megszervezésével, akkor nemcsak az ő idejében, de az idők végzetében is „visszaigazolatlannul” elmaradhat az egykori élet lenyomata, s mint hasadó urániumrudacska, nem feleződik-folytatódik a tudás és gondolat láncreakciója a következő nemzedékek, olvasók szívéig, akiket meg sem érinthetett a férj személyes karizmája – és ezért mű és alkotója nem vésődhet be a közös(ség) hagyomány(á)ba.

Talán megpróbálabb és felelősségteljesebb feladat ez, mint létrehozni a művet, amelynek a létezését, s majd önjáró halhatatlanságát tanácsos a föld és ég közötti dialógus jelenében beindítania. Az utókor szelektív felfedezésére (ilyen is előfordul persze) kétséges számítani. S azért is megpróbálabb, mert a visszautasítás, a túléll ellenségek lankadatlan vagy éppen a távozással visszaéll ármánykodásaival való visakodás, az egykori lekötözött barátok hálátlan eltávolódása nemcsak csalódást keltő, de ismét elevenné vérezi a férj életében szerzett sebeket – a halál veszteségének hatványozott fájdalmában.

Persze a szerzőt leginkább az életében vette körül a bajtársi szeretet. Mint öllő kar bátorította vagy védte a munkáját, tartását, kétségeit, kudarcait lebíró hitét. Ingatlan bizalom, harcos képvisélet. Ez mérhetetlen. Megköszönhetetlen. Kitéphetetlenül és szervesen része az életműnek. *Az.*

Scheiber Liliről emlékezem, Scheiber Sándor feleségéről, majd özvegyéről, aki most ment el (2007. július. 3.). Észrevétlen, ahogy lánya, Mari írja, egyetlen magyar rabbitól, hitközségi vezetőtől nem érkezett kondoleáló levél vagy telefon.

Ahogy az utolsó magyar zsidó tudósra, úgy a feleségére sem mért könnyű sorsot a történelem. Ötven, nyáját a pusztulásba követő magyar rabbi pusztult el a holokausztban (köztük Scheiber Lajos, fia, Scheiber Sándor szeme látára), s másik ötven hagyta el az országot a túléll felével. Ő csaknem egyedül maradt a *zsidóság tudomány*, s egyáltalán a zsidó szellem nívós képviséletére – magányos fáklavivő, potenciális staféták nevelője. S milyen környezetben? Diktatúra, elnyomás, rendőrségi zaklatások közepette, spicli-figyelem könnyű, mert csak őt kémlell céltáblájaként. Csak feleségére támaszkodhatott – de benne biztos fogódzót lell. Beszélgetéseink során nemegyszer emlékezett megbocsátó hangulatban a férjére, már a megváltoztathatatlan tényen merengve – még mindig ellágyult hangon, simogatóan: „Sanyi nagyon szerette volna az elismerést, a sikert. Nem jutott belőle szegénynek. Ez állandóan fájt neki.” (Van-e önfeláldozóbb „nehéz szerelem”, mint a világ elismerését egy személyben pótolni.)

Nem jutott ki sem Scheiber Sándornak, sem egyetlen elődjének az igazi befogadás gesztusa: az MTA, az Egyetem a magyar zsidó történelem során egyetlen judaistát sem fogadott be, noha a *zsidóság tudomány* második nemzedékének Budapest volt a központja. (Kaufmann Dávid, Bacher Vilmos, Blau Lajos, Heller Bernát, Gutmann Mihály, s még sorolhatnánk a briliáns tudósok sorát, nem kapott Magyarországon

akadémiai tagságot vagy katedrát.) A permanens megbántottságnak tehát volt általánosabb, személyiségtől és politikai rendszerektől független komponense is. Azonban mindezt ilyen magányban elviselni, kifelé derűt mutatni, s közben attraktív vonzást gyakorolni – ez emberpróbáló teljesítmény volt, ami mögött láthatatlanul ott állt a feleség. (Scheiber elődeit Magyarországon kívül az egész világ ünnepelte, elismerte – neki egy kézirat külföldre juttatását, egy tudományos küldemény cenzúrázatlan postázását számtalan megalázó procedúrán keresztül kellett átverekednie.)

Jómagamnak egy futó bemutatkozáson kívül nem volt alkalmam Scheiber Sándorral személyes viszonyt kialakítani. Nekem, a *Múlt és Jövő* folyóirat újraindítójaként (a régi utolsó korszakának, a holokauszt árnyékában meghatározó szerzője volt), majd kiadóként (a könyvkiadást épp az ő összegyűjtött homíliaival¹ indítottuk) az özvegyvel volt dolgom. Sokszor elképzeltük: ha még élne, milyen jelentős szerepet vihetne a rendszerváltással megnyíló, újjászerveződő zsidó életben, s persze a *Múlt és Jövő*ben is neki ajánlottam volna föl a zsidó tudományok rovatot.

Most már egy más dimenzióból emlékszem vissza megrendülve a kitűnő együttműködésre, sziporkázó beszélgetésekre – amelyből az uralkodó hangsúly a férje és műve iránti elszánt szeretet és tisztelet volt. Az időről időre a Scheiber Sándor emlékéét építő folyóiratcikkek s a könyvek² kiadása, bemutatása közben tanúja voltam a küzdelmeinek, amelyben férje emlékét kívánta biztosítani. Ennek voltak örömteli pillanatai – az évente a kultuszminisztérium adományozta *Scheiber-díj* s a fogalommal nemesedett

iskola, „a Scheiber”. Hetekig okoztak álmatlanságot hűtlen tanítványok s hálátlan utódok. (Ezek közül talán a legdurvábban bántó: posztumusz üzenet értékűen maradt ki a portréja és életútismertetője *A zsidó Budapest* című monográfiából, amely egyébként a leghangsúlyosabban épp az ő kutatásaira alapozza ismeretanyagát.) Segítettem levelet fogalmazni könyvkiadónak, hogy hagyja ki a férje emlékét gyalázó kitétel, s vigasztaltam, amikor a válasza sem méltó kezelés porig alázta.

Elfáradt a harcban – melynek megbántott elkeseredettsége eredményezte, hogy most ilyen csendben ment el.

Nem mondhatom már neki, többször kellett volna, míg élt, hogy a férje és az ő sebeiért magasabb erők a felelősek. Erők, amelynek eredőit 100 éve nem bogozza ki senki – és ez a fá-tum-kibogozatlanság vágja, gennyezi a sebeket, nem csak az egyes ember.

Mindent megtett a férje emléke megőrzéséért – s ezzel mindent megtett, ami egy embertől elvárható. Ennél több ugyanis képtelenség. Még elmenése is arra figyelmeztet: férje emlékét most még fokozottabban illik ápolni, mert már nincs többé meleg, férjéért élő szem rajtunk, aki ezt tőlünk számon kérje.

KÓBÁNYAI JÁNOS

JEGYZETEK

¹ Scheiber Sándor: *Válogatott beszédek*. Múlt és Jövő, 1994

² *A feliratoktól a felvilágosodásig. Zsidó irodalomtörténeti olvasmányok*. Múlt és Jövő, 1998